

POSLALI JE NALEVO

MONICA HESSEOVÁ

FRAGMENT

Poslali je nalevo

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.fragment.cz
www.albatrosmedia.cz

FRAGMENT

Monica Hesseová
Poslali je nalevo

Copyright © Albatros Media, a. s., 2020

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS MEDIA

POSLALI JE NALEVO

MONICA HESSEOVÁ

FRAGMENT

Copyright © 2020 by Monica Hesse
Translation © Lucie Schürerová, 2020
Cover photos © Masson; Everett Historical; Andrej Zavadski; mehmetcan; Andreja Donko;
Oleg_Mit; Golbay; Krasovski Dmitri / Shutterstock.com

ISBN tištěné verze 978-80-253-4927-4
ISBN e-knihy 978-80-253-4985-4 (1. zveřejnění, 2020) (ePDF)
ISBN e-knihy 978-80-253-4986-1 (1. zveřejnění, 2020) (epub)
ISBN e-knihy 978-80-253-4987-8 (1. zveřejnění, 2020) (mobi)

Pro Andrewa, mého mladšího brášku

Když jsem naposledy viděla Abeka:

Ostnatý drát, zrezavělé kovové smyčky. Šly jsme do transportu. My všechny, dívky, které měly to štěstí, že ještě dokázaly šít a stát. Když nás strážce hnaly podél mužské strany tábora, muži se zrovna řadili k nástupu. Hltaly jsme je očima, dychtivě hledaly mezi živoucími kostlivci naše otce a bratry. Už jsme dokonale zvládly umění šeptat, aniž bychom vydaly jediný zvuk; dokázaly jsme odezírat ze rtů. Rosen? Rosen nebo Weiss? Šeptaly jsme bezhlesně jména rodiny skrze ploty, jako modlitby. Jsou tam nějakí Rosenové z Krakova? Z Lodže?

Tváře měl stále ještě kulaté. Oči stále ještě čisté; všimla jsem si toho. Starší muži mu určité dávají svůj chleba. Alespoň ze záčátku jsme to samé občas dělaly i my pro ty nejmladší z nás. Uviděla jsem zdravého Abeka a vzdala díky za všechny ty okamžiky, kdy jsem se vzdala chleba pro něčí sestru v našich barácích. Připadalo mi to jako dohoda s nebesy, že někdo udělá to samé pro mého bratra.

„Abek Lederman,“ naznačila jsem ústy dívce vedle mě. „Třetí řada.“

Zapamatovala si jeho jméno a zašeptala ho přes plot – na druhé straně jsem viděla, jak se muži rozdělují a postrkují Abeka blíž k nám.

Věděla jsem, že nebudeme mít víc než jenom pár vteřin. Čas sotva na to, abych ho vzala za ruku nebo mu něco předala. A co

bych mu asi tak mohla předat? Proč jsem si neschovala půlku brambory nebo kousek provázku?

Přede mnou se zastavila jedna žena, aby si vyklepala kamínek z boty. Taková hloupost. Tahle strážná vás za takové narušení pořádku klidně uhodí, vlastně kterákoliv ze strážných. Jakmile se žena sehnula, strážná ji uhodila přes záda obuškem a ona vyjekla bolestí. Ale když vykřikla, zároveň se podívala dozadu na mě a já jsem pochopila, že tohle zdržení je dar; to zdržení mi umožní vyměnit si pár slov s bratrem.

„Žofie!“ zašeptal. „Kam tě odvádějí?“

„Já nevím,“ naznačila jsem ústy. Už jsem cítila, jak se mi za víčky sbírají slzy, ale zahrnala jsem je zpět, abychom neztráceli drahocenný čas. Uchopila jsem skrze plot jeho ruku, jeho chlapecky malou pěst, kterou jsem stále ještě dokázala celou skrýt v dlani.

„Od Abeka po Žofii,“ řekla jsem mu.

„Od A do Ž,“ odpověděl.

„Až tě znovu najdu, doplníme naši abecedu. A všechno bude úplně, všechno bude v pořádku. Slibuju, že si tě najdu.“

Tohle je verze, která se občas objevovala v mých snech. Jasně jako den, ostře jako břitva, takže jsem dokázala rozeznat každý vlas na jeho hlavě. A když jsem snila o téhle scéně, Abek na můj slib přikývl. Jako že mi důvěřuje, jako že mi to věří. A na okamžik jsem cítila klid.

Ale pak se něco změnilo. Pak se tvář snového Abeka zkroutila a z jeho úst vyšla bolestí naplněná slova. „Něco se stalo,“ říkal tenhle Abek. „Ale ještě o tom nemusíme mluvit.“

ČÁST PRVNÍ

Dolní Slezsko, srpen 1945

Fronty. Ve frontách jsem byla dobrá. Ve frontách jsem byla dobrá, protože v nich nemusíte přemýšlet, jen v nich stát – a tahle fronta byla snadná, protože nyní bylo přede mnou jenom několik lidí a také proto, že jsem chápala důvod, proč tu stojím. A byl to dobrý důvod.

V čele fronty seděla za stolem úředně vypadající žena – myslím, že byla z Červeného kříže. Byl to pěkný stůl z interiéru, vypadal, jako by ho vynesli ven na ulici z něčího obývacího pokoje. Až na to, že místo na koberec stál na kočičích hlavách a namísto svícňů se na něm tyčily vysoké kupy papírů. Voněl po leštěnce, nebo jsem si to alespoň představovala, protože vypadal jako stůl, který by měl vonět po leštěnce. Také na něm stál osamělý pohár jako nějaký pozůstatek po minulém životě tohoto stolu. Šálek čaje pro onu úřednici.

„Další,“ prohlásila a my jsme se posunuli vpřed, protože takhle fronty fungují; pohybují se vpřed.

Ohlédla jsem se ke dveřím, ale ostatní děvčata-nicky nevyšla, aby se rozloučila. Byla jsem první, která odcházela z nemocnice. V prvních týdnech po válce, když se zdravější pacienti loučili, se vždycky mluvilo o dalších plánech na setkání. Mohli jste se podívat z okna a téměř kdykoliv jste viděli kolem jedoucí nákladňák plný německých vojáků na cestě domů nebo polských vojáků na cestě domů. Rusové, pár Kanadánů, každý cestoval jiným směrem a v každém tom směru ležel něčí domov, jako kdyby svět byl jedna velká stolní hra a všechny postavy skončily rozeseté ve špatných koutech krabice.

Ale žádná z děvčat-nicek nebyla v té době ještě v pořádku. Takže ještě jsme neměly zažité, co se dělá, když jedna z nás odchází. Neměly jsme adresy, které bychom si vyměnily. Neměly jsme nic. Nevážily jsme nic, necítily jsme nic, přežívaly jsme z ničeho, celé roky.

Naše mysli nebyly nic. A to bylo to největší nic, ten důvod, proč jsme byly stále ještě v nemocnici. Naše mysli byly křehké. Zmatené.

„Žofie? Nevěděla jsem, jestli si tohle budeš chtít nechat.“

Otočila jsem se za hlasem. Ze dveří klusala drobná světlovlasá sestřička, ústa měla rudá jako červený půboblouk. Podávala mi dopis nadepsaný mým vlastním rukopisem. *Vrátit odesílateli*. Odesílatel, to jsem já, a adresát byl – vlastně si ani nejsem jistá, kdo byl adresát tentokrát. Celé měsíce ode dne, kdy jsem měla dost síly vzít do ruky pero, jsem psala dopisy každému, jehož adresu jsem kdy znala. *Viděli jste ho? Řekněte mu, aby na mě počkal*. Ale jejich adresy už nebyly jejich adresami a pošta už nebyla poštou. A já už jsem nebyla já, ale začalo být jasné, že to, co potřebuji udělat, nedokážu udělat z nemocniční postele. Pokud jsem ho chtěla najít, musela jsem se dát dohromady.

Přestože moje mysl byla stále ještě křehká, byl tohle ten důvod, proč jsem stála venku, zatímco ostatní dívky byly stále ještě za oknem.

Řekněte mu, že lékaři mě nenechají odejít samotnou, dokud mi nebude líp, psala jsem. A řekněte mu, že mi nebude líp, dokud neodejdu a nenajdu ho.

„Tady máš, taky jsem pro tebe udělala tohle,“ pokračovala světlovlasá sestřička a podávala mi balíček zabalený v látce, ještě teplý. Jídlo. To teplo bylo příjemné, když jsem si balíček přitiskla k břichu. Začala jsem odmotávat látku, abych ji vrátila, ale ona mi řekla, ať si ji nechám.

Takže nyní jsem vlastnila tuhle použitou látku. Byla moje, a to zvýšilo počet věcí, které na tomto světě vlastním, na šest. Později ji můžu složit a použít jako šátek na vlasy, nebo ji roztrhnout napůl a vyrobit si dva kapesníky; tak bych už vlastnila sedm věcí. Také jsem měla šaty, spodní prádlo, pár bot, darovanou bankovku vysoké hodnoty a dokument stvrzující, že jsem byla vězněná v Gross-Rosenu. Měl by mi pomoci se napojit na charitativní organizace a získat přiděly potravin. Pracovníci, kteří mi ten dokument vystavili, tvrdili, že to bude můj nejcennější majetek.

„Další,“ prohlásila ta úředně vypadající žena. Byla ve věku méjí mámy, s vráskami na čele, které teprve začínaly změkčovat její výraz. Fronta za mnou narostla, jak vycházelo stále více pacientů, kteří měli být propuštěni. Přicházela další pracovnice, aby pomohla.

Světlovlasá sestřička mě stále pozorovala. „Nic jiného sis nezapomněla?“ zeptala se mě. *Urbaniaková*, vzpomněla jsem si. *Její příjmení je Urbaniaková.*

„Moje boty. Kde jsou moje boty?“

Jak to, že jsem si toho nevšimla dřív? Teprve teď jsem se podívala dolů na nohy, a ty hnědé kožené boty, které jsem měla na sobě, nebyly moje.

„Ale tohle *jsou* tvoje boty. Tvoje nové boty. Vzpomínáš?“ Mluvila na mě něžně a já jsem si opravdu vzpomněla: Tyhle hnědé boty jsou teď moje, protože když mě před mnoha měsíci při-

vezli do nemocnice, měla jsem na sobě boty, které mi přidělili nacisti. Špatně mi padly a byly děravé. Moje omrzlé nohy byly tak oteklé, že sestřička ty boty nedokázala sundat; musela je rozstříhnout u jazyka. Sestřičky říkaly, že jsem plakala, ale já se na to nepamatuji.

Ukázalo se, že když už máte přijít o prsty u nohou kvůli omrzlinám, je nejlepší přijít o prostředníček a prsteníček, protože pak budete pořád schopní normálně chodit a udržovat rovnováhu.

„Jsi si jistá, že tu nechceš zůstat déle, Žofie?“

„Teď už si vzpomínám na svoje nové boty; jenom jsem na minutku zapomněla.“

„Už ses mě na ně dneska jednou ptala.“

Vynutila jsem na tváři úsměv. „Dima odjíždí na svoje nové působiště a má auto, kterým mě může odvézt.“

Voják Dima je ten, kdo mě přivezl do nemocnice, která tehdy ještě nebyla nemocnicí, jenom budovou nacpanou k prasknutí postelemi a lahvičkami s jódem. I Dimův džíp Rudé armády byl nacpaný k prasknutí, ale lidmi. Rusové osvobodili Gross-Rosen tři dny předtím, ale nakonec se ukázalo, že nikdo z nás, ani ruští vojáci, netušil, jak takové osvobození má vlastně vypadat. Stovky z nás byly stále ještě za branami, příliš slabí, než abychom odešli. Dima mě našel, sotva při vědomí, v ženských barácích – jak mi později řekl lámanou polštinou, kterou se naučil od matky. Bylo štěstí, že jsem omdlela, protože než se mu podařilo mě přivést zpátky k životu, byly všechny dobré přiděly už rozebrané: voskovitá čokoláda, konzervované hovězí.

Naše žaludky byly na výživné jídlo příliš slabé. Viděla jsem, jak lidé, kteří přežívali celé měsíce o jedné bramboře na den, zhltili hovězí a pak už nikdy nevstali. Byli jsme osvobozeni, ale pořád jsme umírali po tuctech.

„Už to skončilo,“ tvrdili nám vojáci v únoru. Ale neskončilo to, oficiálně ještě ne, ještě několik měsíců. Oni však měli na mysli, že důstojníci SS se už do tábora nevrátí.

„*Ted' už to doopravdy skončilo,*“ tvrdily nám sestřičky v květnu, zatímco nás krmily po lžičkách cukrovou vodou a ovesnou kaší. Z chodby bylo slyšet jásání a křik. Německo se vzdalo.

Co tím myslí, že už to skončilo? Co skončilo? Byla jsem dlouhé kilometry od domova a nepatřilo mi nic než jedny boty. Jak mohli říkat, že to všechno skončilo?

„Další,“ zavolala úřednice a já jsem postoupila o další krok vpřed.

Obláček dýmu, vrčení motoru. Přijel Dima ve svém džípu. Když mě tu uviděl čekat, vyskočil z auta, a mě znovu zaskočilo, že vypadal jak z filmového plakátu, jako filmová verze vojáka. Hranatá brada. Elegantní lícní kosti. Vlídne oči. Dima, který na moje dopisy lepil známky. Který se na mé prosby vyptával svých kamarádů mezi vojáky na Birkenau a zjistil mi, že tamější tábor byl osvobozen několik týdnů před Gross-Rosenem. A který mi opakoval tu samou věc stále dokola, když jsem zapomněla, a pak znovu, když jsem opět zapomněla. *Pamatuješ, Žofie? Už jsme o tom mluvili.* Moje mysl byla jako síto, ale díky Dimovi mi dovolili opustit tohle místo – protože on jel se mnou.

„Měla bys jít radši dovnitř, Žofie,“ položil mi dlaně na ramena. Měl nad jedním uchem kratší vlasy. Asi si je zase sám stříhal před zrcadlem. „Moc rychle se unavíš. Víš, že si dělám o tebe starosti.“

„Ted' musím stát v téhle frontě.“

„Musíme ji zapsat,“ vysvětlovala sestřička Urbaniaková. „Charitativní organizace si vedou záznamy.“

Poklepaní na sklo, jako ťukání ptáčka. Vzhledla jsem. Za oknem ve druhém patře nade mnou se probudily dívky-nicky; ťukaly na sklo a mávaly. Dimovi stejně jako mně; milovaly ho. Zamával jim zpátky.

„Další,“ zavolala žena z Červeného kříže. Čekala jsem celou další minutu, než jsem si uvědomila, že už je řada na mně. Místo uniformy měla na sobě modrý kostým. Moje šaty byly také světle modré. Sestřička, která mi je dala, tvrdila, že mi jdou k vlasům

a k očím. *Laskavé lži*. V té době jsem měla vlasy jenom místy, křivě zastřižené a krátké jako kluk. Teď už mi zase narostly až skoro k bradě, ale jako zkrotlé hnědé pramínky namísto hustých vln. Moje oči měly pořád ještě barvu prázdnoty. „Slečno?“ oslovila mě ta mohutná žena. „Slečno?“

„Žofie Ledermanová.“ Čekala jsem, než si mě odškrtně v seznamu.

„A jedete domů?“

„Ano, do Sosnovce.“

„A koho byste chtěla, abych uvedla na váš seznam?“ Hleděla jsem na ni a ona viděla, že jsem totálně zmatená. „Ptáme se, jestli máte nějaká jména.“

„Jména?“ Věděla jsem, že to, na co se ptá, musí dávat smysl, ale moje mysl byla zase jako v mlze; nedokázala ta slova zpracovat. Začala jsem se otáčet na sestru Urbaniakovou a Dimu, aby mi pomohli.

Pracovnice položila dlaň na tu moji a počkala, dokud jsem se na ni znovu nepodívala. Její hlas už neměl ten odměřený oficiální tón. „Rozumíte? Zapišeme, kam jdete, ale také příbuzné, které hledáte. Existuje někdo, kdo by vás mohl hledat?“

Jména. Už jsem tohle jednou dělala, jakmile jsem přišla k vědomí. Před mnoha měsíci, s nějakými pracovníky charity. Nikdy z toho nic nebylo, a nyní se mi jeho jméno zadržává bolestí v hrdle.

„Abek. Můj bratr, Abek Lederman.“

„Věk?“

„Teď by mu bylo dvanáct.“

„Víte něco o tom, kde by mohl být?“

„Oba nás poslali do Birkenau, ale mě dvakrát přesunuli: do textilky Neustadt a pak do Gross-Rosenu. Naposled jsem ho viděla před více než třemi lety.“

Dívala jsem se, jak si pečlivě píše poznámky. „Někdo další?“ zeptala se.

„Jenom Abek.“

Jenom Abek. Proto jsem potřebovala jet domů. Birkenau bylo osvobozeno před Gross-Rosenem. Abek by tam už mohl čekat.

„Jste si jistá, že to je všechno?“ Její pero zaváhalo nad dalším prázdným řádkem. Pokoušela se přijít na to, jak se mnou mluvit citlivě. „Zjistili jsme, že je nejlepší rozhodit co nejdříve síť. Nejmenom nejbližší rodina, ale i bratřenci a sestřenice, vzdálení příbuzní. Tak se zvýší šance, že někoho najdete.“

„Nepotřebuju přidat nikoho dalšího.“

Vzdálení příbuzní. Ona to tak nemyslela, ale mně to připomíná doby, kdy naše stará učitelka nosila do hodin cukroví. *Nebudte vybíraví*, varovala nás, když chodila kolem nás s miskou.

Nebud' vybíravá. Budeš ráda, když vůbec budeš mít nějaké příbuzné; prostě si něco vyber.

„Podívejte se na všechny ty prázdné řádky,“ pracovnice ukázala na svůj papír, trpělivě, jako když mluvíte s dítětem. „Je tu spousta místa, můžeme přidat tolik lidí, kolik jenom chcete. Pokud hledáte jenom jednu osobu – jednu na celém tomhle kontinentu – může být nemožné ji nalézt.“

Jedna osoba. Nemožné.

Podívala jsem se na ty její prázdné řádky. Není jich tam dost, ani zdaleka. Ani zdaleka dost místa, abych vypověděla příběhy o lidech, které postrádám. Pevně stisknu víčka a pokouším se zastavit proud myšlenek, protože vím, že sestry se celou tu dobu mýlily: Někdy nemám problém si vzpomenout, ale mám problém zapomenout.

Za mnou Dima přešlápl, dělal si starosti. Poznala jsem, že přemýšlí, zda mi může pomoci.

Pokud by na tom papíru bylo dost prázdných řádků, začala bych asi takhle:

Vyprávěla bych jí, jak 12. srpna 1942 dostali všichni zbývající Židé ze Sosnovce pokyn shromáždit se na fotbalovém stadionu. V té výzvě se psalo, že nám budou vydány nové identifikační dokumenty. Už tehdy se to zdálo podezřelé, ale musíte pochopit – tak bych jí to řekla, *musíte pochopit* – že Němci naše město oku-

povali už tři roky. Byli jsme zvyklí na všelijaké pokyny, které byly občas děsivé, a občas triviální. Vyprávěla bych jí, jak moji rodinu přestěhovali z našeho bytu do jiného na druhém konci města, a neměli k tomu jiný důvod než jakési imaginární hranice, které si nakreslili na mapě. Židé nyní mohli žít jenom uvnitř těch hranic. Jak jsme s babí Rózou vyráběly hvězdy, které jsme pak všichni nosili na oblečení – daly se vystříhnout podle vzoru v novinách.

Táta už jednou na stadion musel: Němci požadovali, aby se hlásili všichni muži. Někam je odvezli, ale pak je vrátili – popelavé a neochotné mluvit o tom, co viděli. *Vrátili se.*

Vyprávěla bych té pracovníci Červeného kříže, že naše identifikační průkazy nám zaručovaly přežití: bez nich jste si nemohli koupit jídlo ani chodit po ulici. A tak jsme museli jít. Vzali jsme si naše nejlepší oblečení. V pokynu to tak stálo, a to nás uklidnilo, protože jsme si říkali, že nás budou možná opravdu fotit na průkazy.

Ale když jsme tam došli, nebyli tam žádní fotografové. Jenom vojáci. A to jediné, co dělali, bylo, že nás třídili. Podle zdravotního stavu. Podle věku. Silné do jedné skupiny; slabé, staré a rodiny s malými dětmi do jiné. Jedna fronta na práci v továrně. Druhá fronta do tábora.

Trvalo to celé hodiny. Trvalo to celé dny. Na tom stadionu nás byly tisíce. A všechny nás museli protřídít. Všech se nás museli zeptat, jestli máme nějaké speciální dovednosti nebo konexe. Stadion byl obklíčený příslušníky SS. Za moji rodinou stál starý muž, kterého jsem znala z lékárny, a modlil se. Přišli dva vojáci a posmívali se mu. Jeden mu strhl z hlavy klobouk, druhý ho srazil k zemi. Můj táta přiběhl, aby mu pomohl – věděla jsem, že to udělá, vždycky byl ke starým lidem laskavý – přestože jsme ho s mámou obě prosily, ať to nedělá. A já jsem si pomyslela: *A k čemu to vlastně bude?*

Střídaly jsme se s mámou v objímání a utěšování Abeka. Vyprávěly jsme mu pohádky. *O žabí princezně. O medvědovi v lesní chýši. A jeho oblíbenou – O větrném víru.*

Abek byl na svůj věk vysoký, takže vypadal starší. Když jsme pochopili, jak nás vojáci třídí, řekli jsme si, že na tom bude záležet. *Abeku, nabádala ho máma, je ti dvanáct, ne devět, ano? Je ti dvanáct a už rok pracuješ s tátou v továrně.*

Připravovali jsme si takové výpovědi pro nás všechny. Dívali jsme se na babí Rózu, moji miloučkou, trpělivou babičku, a říkali jsme si, že vypadá mnohem mladší než na šedesát sedm. Ujišťovali jsme se navzájem, že nikdo ze Sosnovce nedovede šít ani z poloviny tak dobře jako ona. Zákazníci, kteří kupovali obleky a sukně z naší oděvní továrny, to činili právě kvůli ručním výšivkám babí Rózy, a to se určitě počítá jako zvláštní dovednost.

Ujišťovali jsme se, že mámin kašel, který ji v posledních měsících oslaboval a připravoval o dech, a který už začínal dostávat i Abek, je sotva znatelný. Říkali jsme si, že kulhání tety Máji si určitě nikdo ani nevšimne.

Štípní se do tváří, radila mi teta Mája. *Až k tobě půjdou, štípní se do tváří, abys vypadala zdravě a plná energie.*

Krásný obličej tety Máji byl tak pohledný a její smích tak příjemný, že každému z jejích nápadníků bylo srdečně jedno, že se narodila s poškozenou kyčlí, díky čemuž se pohybovala trhaně, místo aby se vznášela jako labuť. Byla mnohem mladší než máma – jenom o devět let starší než já. Vždycky mi říkávala, abych se štípala do tváří, že budu tak hezká jako ona. Nyní mi to říkala, abychom to obě bezpečně zvládly.

Setmělo se; začalo pršet. Otevřeli jsme pusy a chytali kapky; nejedli jsme ani nepili celý den. Chvíli nám byla voda příjemná na rozpálené kůži, ale pak nám začalo být zima. Abek se mě chytil za ruku.

A princ Dobrotek se vyškrábal do ucha toho koně, vyprávěla jsem mu znovu *O větrném víru.* Vyprávění příběhů mi vždycky šlo. *A když vylezl ven na druhé straně, vzpomeneš si, co měl na sobě?*

Zlatou zbroj, odpověděl Abek. *A pak jel na tom koni k pohyblivé hoře.*

Štípní se do tváří! zasyčela na mě teta Mája. *Žofie, štípní se do tváří a usmívej se.* Pořád jsem držela Abeka za ruku a táhla jsem ho s sebou k vojákům.

Je mi patnáct, řekla jsem jim. *Umím šít a příst na stavu. Bratřovi je dvanáct.*

Chápete, proč na formuláři té pracovnice není dost místa, abych tohle všechno vysvětlila? Trvalo by jí celé hodiny, než by to zapsala. Došel by jí inkoust. A existuje až příliš mnoho dalších Židů, miliony pohřešovaných, jejichž informace také potřebuje zaznamenat.

Dima pokročí dopředu. „Žofie nemá další jména; není jí dobře.“

„Já to zvládnou,“ zaprotestovala jsem, ale nebyla jsem si ani jistá, co tím vlastně myslím. Zvládnou stát v téhle frontě? Zvládnou se cítit zase dobře?

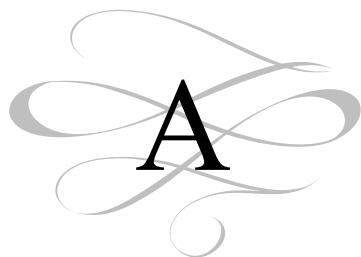
Úřednice přidala moje záznamy na hromadu vpravo. Dima natáhl ruku a já jsem se jí chytila. Složila jsem se na místo spolujezdce v jeho džípu a dovolila mu, aby mi přes kolena rozprostřel svůj kabát, zatímco sestra Urbaniaková se ujišťovala, že balíček jídla je bezpečně uložený na podlaze.

Té úřednici jsem měla říct tohle: Věděla jsem, že nepotřebuji uvést do seznamu nikoho dalšího, protože když úředníci vytrídili moji rodinu, poslali nás všechny do Birkenau. A když jsme se dostali do Birkenau, čekala nás další fronta, která se větvila na dvě. V té frontě ti, kdo měli štěstí, byli posláni na tvrdou práci. A ti, kdo štěstí neměli... Viděli jsme ten kouř. Ten kouř byl z horících těl těch, kdo neměli štěstí.

V té frontě mě a Abeka poslali doprava.

Na tomhle kontinentu jsem potřebovala najít jenom jednu osobu. Musela jsem jet domů, musela jsem přežít, musela jsem udržet svůj mozek v provozu jenom pro jedinou osobu.

Protože všechny ostatní: tátu, mámu, babí Rózu, krásnou tetu Máju – ty všechny poslali doleva.

Dima řídil pomalu. Na cestě, která zřejmě tvořila hlavní třídu tohoto města, žena v zástěře zametala před svým prahem. Tedy, alespoň myslím, že byl její, a myslím, že to byl práh. Name-tala totiž oblázky na lopatku, kterou pak vysypala do popelnice, ale za ní nebylo nic. Jen trosky. Zbytky stavby vysoké asi tak do pasu, neurčitý náznak dveří. Mohly to být nové trosky po Spojen-cích, nebo staré po Němcích. V Polsku byla invaze dvakrát. Bylo tohle vůbec Polsko? Hranice se pořád měnily. Tohle bylo nejdál, co jsem kdy z nemocnice byla. Z okna jsem dokázala rozeznat jenom výlohu kloboučnictví, napůl zatlučenou překližkou, a v ní žádné zboží. *Co myslíš, že si budeme kupovat, až budeme zdravé?* ptala se nás zasněně žena, které jsme říkali Bissel. *Myslím, že nebude-me kupovat nic,* odpověděla jsem jí. *Protože tu není nic na prodej.*

Dima mluví polsky jako malé dítě – jedno nebo dvouslabičná slova doplněná gesty a ukazováním. „Hladová?“ zeptal se mě, když se dlažba změnila v polní cestu. „Sladkosti, pod sedadlem.“

„Ne, děkuji.“

„Stejně se podívej,“ pobízel mě pyšně. „Překvapení.“

Poslušně jsem zalovila pod svým sedadlem. Schovával se tam papírový sáček s cucavými bonbóny a vedle toho cosi hranatého a hladkého. Módní časopis. Vypadalo to na americký. Žena v elegantním červeném klobouku. Když mě poprvé Dima navštívil a já jsem byla doopravdy vzhůru, ptal se, co mi může přinést do nemocnice. A já jsem mu řekla *rtěnku*. Viděla jsem, že ho to dojalo, představa pošpiněné a zmarněné dívky, která chce vypadat krásně. Neřekla jsem mu, že prostě chci něco, co mi uleví od bolesti mých rozpraskaných rtů. Myslela jsem si, že by nerozuměl polským slovům pro *včelí vosk* nebo *jelení lůj*. Ale *rtěnka*, říkala jsem si, to by mohl znát.

„Je pohodlně?“ zeptal se mě.

„Ano.“

„Deka,“ nabízel a kývnul hlavou k zadnímu sedadlu.

„Není mi zima.“

„Ale tobě je zima každý den.“ Zamračil se. Byl na sebe tak hrdý, že na to myslel, a tak by ho mrzelo, kdybych deku nepotřebovala. Natáhla jsem se tedy pro ni na zadní sedadlo a přehodila si ji přes ramena. Dima se souhlasně usmál.

„Děkuji,“ řekla jsem mu. „Jsi moc milý.“

„Náročný den,“ odpoví. „Brzy tam budeme. Tohle auto je rychlé. Než tam budeme, odpočívej.“

Opřela jsem se o sklo, ale nezavřela jsem oči. Cesta byla posestá nepořádkem. Polámaná kola vozů, pohozená jářma, bandasky od mléka s prorezavělými dny. Myslela jsem na to, že každá ta věc představuje rodinu, která už nemohla jít dál, protože ji někdo zastavil nebo zatknul, nebo byli možná příliš unavení to nést. Takhle se odkládaly věci – nejdříve ty na parádu, jako rádia a hedvábné šály, a pak i všechno ostatní, krom toho, co tělo potřebuje k přežití. A jelikož tělo dokáže přežít téměř z ničeho, zůstalo na cestách všechno. Polámaná kola vozů, pohozená jářma, bandasky od mléka s prorezavělými dny. Každá ta věc představovala rodinu, která už nemohla jít dál, protože je někdo zastavil, nebo...

Nech toho, přikáží si a snažím se přerušit zacyklený proud myšlenek. *Stop*. Tohle se teď dělo s mým mozkiem. Toulal se. Občas se zacyklil. Nedovolil mi myslet na některé věci a nedovolil mi přestat myslet na jiné. Občas byl můj mozek v pořádku. Zlepšoval se. Ale některé věci, které jsem nedovedla vždycky předvídat, to dokázaly znovu nastartovat.

Podívala jsem se na druhou stranu cesty k ubíhající zemědělské krajině a snažila se přehodit výhybku. Tím směrem nebyly žádné odhozené předměty. Ale byl tam velký kus rozryté země, hnědavé a těstovité, a na tu jsem se také nedokázala dívat.

Někdy totiž rodiny nebyly prostě unavené. Někdy je zastřelili na místě. Někdy to byla i celá města, která skončila v masových hrobech. Pevně jsem stiskla víčka.

Skončilo to, skončilo to, skončilo to.

Kdysi jsem měla ráda vůni hlíny. O prázdninách na venkově jsme s Abekem do hlíny kreslili obrázky větvičkami; učila jsem ho abecedu.

A jako Abek.

Je možné, že zpod té hlíny nyní něco cítím, něco zatuchlého a vyděšeného?

B jako babí Róza.

„My zastavíme na oběd?“ navrhnul Dima a mně se při zvuku jeho hlasu ulevilo, protože přerušil tok mých myšlenek.

„Vadilo by ti, kdybychom pokračovali dál? Chci se dostat za Abekem. Pokud teda nechceš nutně zastavit,“ dodala jsem spěšně. Tohle byla zatím nejdelsí doba, co jsme strávili spolu, a poprvé, kdy mě viděl mimo nemocnici. Ale pokud si myslel, že je to divné, nedával to na sobě znát.

„Ne, můžeme pokračovat. Chci tě dovézt tam, bezpečně. Potřebuješ něco? Vodu? Projít nohy?“

„Protáhnout si nohy,“ opravím ho.

„Protáhnout?“

„Tak se to říká. Je to idiom. Jako – rčení.“

„Potřebuješ protáhnout nohy?“

Měl radost z nové fráze; natáhl se a poklepal mě po koleni. *Máš štěstí, říkaly ostatní nicky. Bud' na něj milá.*

Nevim, jestli Dimovo přidělení do Sosnovce bylo náhodné. Možná si ho vyžádal. Nechtěla jsem se ptát; říkala jsem si, že bude nejlepší nechat některé věci mezi námi nevyjasněné.

„Ne, já – mohli bychom prostě jet dál?“ optala jsem se. „To bych nejradši. Možná bys mi mohl něco vyprávět. Nebo zkusím zase odpočívat.“

V očích se mu okamžitě objevil starostlivý pohled. „Ano. Měla bys odpočívat. Ty odpočívej a já nás odvezu domů.“

Ani jsem nechtěla zavřít oči; chtěla jsem jen klid, ne spát. Ale musely se mi zavřít samy, protože najednou jsem ucítila, jak se auto s trhnutím zastavilo.

„Žofie.“ Dima mi položil ruku na rameno a jemně mě budil.

Prudce jsem otevřela oči a zapátrala, kde jsem. Krajina byla rovnější. Slunce stálo uprostřed oblohy; uplynuly celé hodiny. Dima se široce usmíval a ukazoval okénkem ven.

Nejdřív jsem nerozuměla, na co chce, abych se podívala, a pak jsem nemohla uvěřit tomu, co vidím. Dřevěnou tabuli s neumělym nápisem.

„Už?“ zalapala jsem po dechu.

„Říkal jsem, tohle auto je dobré. Je rychlé.“

SOSNOWITZ, říká ta cedule. Němci přišli do Sosnovce a dali našemu městu německé jméno.

Já jsem ale neměla na mysli, že auto je rychlé. Chtěla jsem tím říct: *Jak můžeme být tady? Jak to, že už můžu být doma?* Je snadnější si představovat, že zlé věci se staly někde daleko. Na jiném kontinentu. Ale Birkenau, první tábor, byl s těžší pětadvacet kilometrů od našeho města.

„To je ono, ano?“ zeptal se Dima. Zastavil džíp a zvědavě se na mě díval. Asi nereagují tak, jak čekal.

„To je ono.“

„Řekni, kam mám jet teď?“

Polkla jsem a snažila se zorientovat. „Domů. Abek.“

„Kterým směrem?“

Byli jsme teď na začátku Sosnovce. Malé statečky, malá políčka. Až se přiblížíme k městu, domky se začnou zahušťovat a měnit na tři a čtyřpatrové činžáky. V dálce jsem rozpoznávala průmyslovou čtvrť; kdybychom byli blíže, dokázala bych rozeznat i saze, které továrny vypouštějí, jak se vznášejí nad trolejemi tramvají. Široká, dlážděná náměstí. Elektrické osvětlení, hospůdky v době oběda plné uspěchaných dělníků.

„Žofie?“

Posbírala jsem myšlenky. Existovaly dvě adresy, kam bych mohla Dimu navést. První byla ve čtvrti Šrodula na okraji města, v židovském ghettu, kam celou naši rodinu přinutili se odstěhovat, když mi bylo třináct. Odpadky na ulicích. Drolící se zdi, opuštěné byty. Nás šest se tísnilo v jedné místnosti.

Druhá adresa byla můj domov, ten skutečný, který patřil babí Róze, jež tu vychovala maminku a kam se táta přistěhoval, když si ji vzal. Blíže k centru města.

„Zahni doprava,“ rozhodla jsem se. K našemu opravdovému domovu. Takový byl plán, že se tady s Abekem potkáme. Tak jsem mu to řekla. *Opakuj adresu, Abeku. Vzpomínáš na ty břízy před domem? Co když tam na mě čeká a je sám? Snažila jsem se uzdravit co nejdříve, Abeku. Snažila jsem se.*

Dima zatočil, a ze šterkové cesty se stala dlážděná. Minuli jsme několik mužů v prostém pracovním oblečení a pak i další muže, ale ti měli na sobě obleky a klobouky. Dima pozvedl ruku na pozdrav; jeden obezřetně zamávání oplatil, ale ostatní dělali, jako že nás nevidí.

„Co je tamto?“ zeptal se Dima a ukázal na velikou zelenou plochu mezi budovami.

„Sielecki park. Občas jsme tam chodili na školní výlety.“

„Aha!“ O pár minut později znovu kamsi ukázal. „A támhle?“

Byl tak nadšený, že vidí tohle město, jako kdyby on sám byl na školním výletě, jako kdybychom tu byli spolu na prázdninách. V nemocnici se nás pokoušeli připravit na to, že návrat domů může být velmi zvláštní, ale to, co jsem nyní cítila, jsem nečekala. Sevřený žaludek a trpkou, kovovou pachut' v puse.

„To je hrad?“ Dima ukazoval na nejvýstavnější budovu, kterou jsme zatím viděli.

„Vlakové nádraží. O víkendech tam bývaly trhy. Říkáme tomu...“ odmlčela jsem se, protože i tahle nesouvislá vzpomínka ve mně vzbuzovala nostalgii. „Říkáme tomu Pánvička.“

Moje ošklivé, krásné město. Sosnovec nebyl monumentální město jako Krakov, kam mě máma brávala na oběd, když jsem měla narozeniny. Sosnovec byl místem, kam průmysloví baroni přicházeli stavět svoje podniky: železárny, ocelárny, provaznictví, barvířství. Byly tu široké ulice, praktické budovy, smog ve vzduchu. Efektivita, nikoliv šarm. Kdo by mohl milovat město, jehož něžnou přezdívkou je ‚Pánvička‘?“

Ale moje rodina ho milovala. Neměli jsme ani ponětí, jak málo nám město tu lásku vrátí.

Věděla jsem, že mnoho lidí vzdorovalo německé armádě: domobrana, státní vojsko, židovská vojenská unie, ti všichni bojovali proti okupaci. Věděla jsem – nebo jsem to slyšela později – že ve Varšavě vypukla vzpoura, že se město vzbouřilo na více než šedesát dní, aby protestovalo proti nacismu, a věděla jsem, že to také byl důvod, proč už Varšava prakticky neexistovala: Němci město za trest srovnali se zemí.

Ale také jsem věděla, že když proběhla německá invaze, mnoho lidí z mého města znalo nacistický pozdrav.

Scenérie začínala být osobnější. Minuli jsme knihovnu, nebo budovu, která jí bývala. Obchod, kde jsme si nakoupili jídlo ten týden, kdy začala invaze. Bylo to v létě; police v naší spíži byly prázdné, protože jsme se právě vrátili z prázdnin. V obchodě byly základní potraviny jako chleba už vykoupené. Zůstaly je-

nom lahůdky. Nalesniki tenké jako papír, které čekaly, až do nich zavineme mleté maso. Jasně barevné sklenice s rebarborovou zavařeninou v celých řadách za zaskočeně vyhlížejším prodávčem.

„Kup to všechno,“ řekla moje máma tiše.

První dva týdny německé okupace jsme jedli, jako kdybychom byli na nějakém večírku.

Džíp obkroužil červenou cihlovou budovu s pískovcovým obložním a já už jsem ani nečekala, až se Dima zeptá, co to je. „Dietelův palác,“ vysvětlila jsem. „Heinrich Dietel byl zakladatel textilního průmyslu v Sosnovci.“

Ale při těch slovech se mi zrychlil pulz a vyschlo mi v puse. Dietelův palác znamená, že jsme blízko domova. Můj táta tudy chodíval pěšky do naší továrny.

Prohlížela jsem si ho podrobněji. Sukno spuštěné přes vstupní bránu paláce nebyl nyní obvyklý brokát, typický pro bohatství Dietelovy rodiny, ale rozvlněná rudá látka se žlutou hvězdou a srpem.

„To je asi místo, kde se máš hlásit, Dimo,“ ukázala jsem na sovětskou vlajku.

Rozzářila se mu tvář. „Asi ano. Zastavíme tady a pak tě odvezu domů, ano?“

Propadla jsem panice a rozbušilo se mi srdce. „Ne! Musím se nejdřív dostat k našemu domu!“

Protáhl obličej. „Zabere to jenom minutku.“

Potlačila jsem podrážděnost a natáhla jsem se po klíce u dveří. „Můj dům je jenom minutku odsud.“

„Ale, Žofie...“ Myslím, že byl zaskočený mým náhlým zápallem – a já jsem byla taky zaskočená.

„Ty bys měl jít. Určitě by ses měl ohlásit svým nadřízeným.“

Můj bratr je možná už doma a já nechci čekat. A nemůžu se s ním shledat, když na nás budou koukat cizí lidi.

„Budeš beze mě v pořádku?“ zeptal se váhavě.

„Napíšu ti adresu. Až budeš hotový, můžeš přijet za mnou.“

Nakonec jsem ho přesvědčila, aby odjel. Nelhala jsem. Byla jsem jenom pár bloků od našeho domu, a dokonce ještě blíž, pokud půjdu zkratkou uličkami, což moje nohy udělaly bez přemýšlení. Běžely a běžely, přestože moje špatná noha začínala bolet. Nemůžu běhat; celé roky jsem byla příliš slabá, než abych dokázala běhat – a přesto jsem nyní utíkala a srdce se mi mohlo rozskočit.

A pak jsem už byla na místě, stála jsem pod velkou bílou tabulkou s názvem ulice: MARIACKA.

Byla to krátká ulice, stály tu hlavně činžáky. Nás dům byl zhruba uprostřed bloku. Čtyři poschodí narůžovělého pískovce.

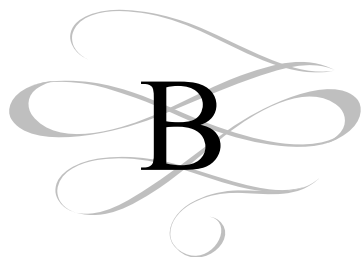
Nacvičovala jsem si tenhle okamžik snad tisíckrát. Co udělám, pokud tu bude náš starý vrátný. Co udělám, když tu bude nový vrátný, který mě nepozná.

Ale u vchodu nikdo nestál. Nikdo mi nebránil, abych vešla dovnitř, a tak jsem zatlačila na dubové dveře. V hale byly pořád ty samé mramorové dlaždice. Stejná poblíkávající žárovka. *Domov.*

Zastavila jsem se u řady poštovních schránek. Zasunula jsem ruku do schránky a ucítila kovový výstupek: náhradní klíč přilepený až v zadním rohu, když se nikdo nedíval. Klíč mi vklouzl do dlaně, těžký a tvarovaný, zatímco lepicí páska se rozpadla na hnědé vločky.

Možná je Abek už doma a čeká na mě. Srdce se mi zachvělo při té představě, zatímco jsem běžela nahoru po schodech. Oheň v kamnech. Čistá prostěradla na postelích.

Stěží jsem se dotkla kliky, když vtom se dveře otevřely.

„Abeku!“ vřítla jsem se do předsíně. „Abeku, jsi tady?“
Přímo přede mnou byl nějaký nábytek, ale nebylo ho dost a nebyl náš. Velký koberec ode zdi ke zdi, příliš moderní na vkus babí Rózy. A na něm nepovědomá pohovka a několik židlí na pavoučích nohách.

Musela jsem být ve špatném bytě, asi o poschodí níž. Asi jsem byla zase zmatená.

Ale ne, viděla jsem to i odsud: střed podlahy byl poznamenaný třemi okrouhlými skvrnami. Copak by se i skvrny mohly přestěhovat? *Pět let*. Nebyla jsem v tomhle domě pět let. Nebyla jsem na špatném poschodí. To jenom tenhle byt žil svým vlastním životem, zatímco jsem tu nebyla.

Byla jsem doma. *Byla jsem doma*. Ze rtů mi uniknul podivný zvuk, něco mezi vyštěknutím a pláčem.

Vzduch byl pořád stejný. Těžký žár, který, jak máma vždycky říkala, byl jedinou nevýhodou toho, že jsme bydleli v nejvyšším patře. Bylo snad možné, že jsem pořád ještě cítila závan dávných cigaret tety Máji? Pohlédla jsem dolů, a aniž bych si to uvědomila,

vyklouzla jsem z bot. Tohle jsem neudělala celé měsíce. Dokonce i v noci, když jsem spala, jsem si držela svoje boty, abych si byla jistá, že mi je nikdo neukradne, že budu připravená utíkat. *To proto, že je čtvrtek. Ve čtvrtek máma myje podlahy.*

Moje nohy si pamatovaly, že si musím sundat boty a moje ruce si pamatovaly, že mám odložit balíček tam, kde býval kredenc.

„To jsem já.“ I můj hlas si pamatoval, co má říct. Je možné, že v tomhle bytě si můj hlas pamatoval i to, že býval naladěný výš? Že v něm býval břit a trochu drzosti?

Nyní na moje zavolání odpověděla jenom ozvěna.

Nejdřív Abekův pokoj. Pokoušela jsem se soustředit. Kráčela jsem k nejmenšímu pokoji na konci chodby, chodidla se mi lepila na leštěnou ořechovou podlahu – *tady býval běhoun* – a otevřela jsem vyřezávané dveře. Modře vymalované stěny, ty Němci zachovali. Bílé okraje záclony.

Ale to také byly jediné povědomé věci. Nestál tu žádný nábytek. Dokonce i postel byla pryč. V rohu ležela kupa zmačkaných lůžkovin, ale nedokázala jsem poznat, jestli je někdo nedávno použil, nebo jestli je tu pohodil ten, kdo ukradl postel. Když jsem k jednomu kusu čichla, ucítila jsem slabý závan plísně. Jeho skříň byla prázdná. Žádné obrázkové knížky. Žádné modely autíček ani zatoulaná ponožka uvízlá mezi dveřmi.

Pak jsem se vrátila po svých stopách zpátky do ložnice rodičů, a pak do ložnice babí Rózy, a s každou další prázdnou místností jsem cítila, jak se můj mozek snaží rozskočit na tisíc střepů.

Můj pokoj, který jsem sdílela s tetou Májou. Obložení z tmavého dřeva. Bývala to pracovna mého dědečka, než umřel. I tady chyběly postele. Přejížděla jsem očima zbytek místnosti. Měla jsem na stěnách plakáty a cestovní reklamy vlakových společností. Kdosi se je pokusil sundat, ale poznávala jsem polovinu Eiffelovy věže.

Jestli se Abek vrátil do tohohle bytu a něco tu pro mě nechal, bylo by to určitě v mém pokoji – dopis nebo vzpomínkový předmět. Byla jsem si tím jistá. Dal by mi nějak najevo: *byl jsem tady.*

Čekej na mě. A tak jsem popadla plesnivý ručník, který jsem našla zmuchlaný na podlaze, roztrpala ho a přešla špičkami prstů po parapetu pro případ, že je tam někde zasunutý vzkaz.

V mé skříni o sebe zarachotily prázdné věšáky na oblečení. Na polici nahoře ležel čalouněný kufřík, který jsem nepoznávala. Stáhla jsem ho dolů a vyklepala, ale nic nevypadlo. Byl prázdný a zavírání bylo poškozené – otlučené zavazadlo, které se předchozí obyvatelé neobtěžovali vzít s sebou.

Zůstaly tu jen odpadky. Nenechali mi nic. Nenechali nám nic. Tenhle byt je zároveň důvěrně známý i cizí. *Jak může něco být příliš mnoho a zároveň ne dost?*

Na dně skříně trůnila dřevěná krabice. Byla pečlivě uložená v samém rohu, jako kdyby ji tam někdo umístil záměrně, a ne, jen tak náhodou. Klesla jsem na kolena a rozbušilo se mi srdce.

Když jsem ji vyšoupla ven, zjistila jsem, že je dost těžká; poškrábe podlahu. A pak jsem od vchodových dveří uslyšela povědomé cvaknutí. Někdo přišel.

„Abeku!“

Řítla jsem se zpátky chodbou a v hale klouzavě zastavila. Ve dveřích stála žena vyzáblá jako stéblo rákosy a před sebou držela napůl vztyčený smeták na obranu. Když mě uviděla, škulba s sebou a podívala se mi přes rameno, aby zkontrolovala, jestli jsem sama.

„Paní Wojcyková?“ vydechla jsem a dbala, abych použila správné zdvořilé oslovení. Ve tváři měla vrásky, které v době, kdy jsem ji znala, nemívala, a vlasy jí úplně zešedivěly. „Paní Wojcyková, já jsem Žofie. Žofie Ledermanová.“

Zamrkala; koště neodložila, ale trochu je sklopila. „Žofie?“

Přistoupila jsem blíž. Znávala jsem paní Wojcykovou z našich tří sousedů na patře nejméně, ale stejně mě nyní pohled na ni dojímal téměř k slzám. Ona byla z doby Předtím. Jediný důkaz, který jsem zatím měla, že části mého života z té doby ještě stále existují. „Ano, to jsem já. Kdo jste si myslela, že by to mohl být?“

„Vandráci,“ zamumlá.